

Матэрыялы Дзяржаўнага архіва Мінскай вобласці як крыніца па даследаванні праблемы кантрабанды на савецка-польскай граніцы ў 1921–1939 гадах

УДК 94(476) «1921-1939»

Канстанцін НАШЧЫНЕЦ,
гісторык

Канстанцін НАШЧЫНЕЦ. Матэрыялы Дзяржаўнага архіва Мінскай вобласці як крыніца па даследаванні праблемы кантрабанды на савецка-польскай граніцы ў 1921–1939 гадах. У артыкуле асвятляецца даследаванне выяўленых дакументаў Дзяржаўнага архіва Мінскай вобласці, якія раскрываюць праблему кантрабанды і барацьбы з ёй на беларускім участку савецкай граніцы ў 1921–1939 гадах. Аўтар сістэматызуе і аналізуе дадзеныя дакументы, прыходзіць да высновы, што, нягледзячы на часавую і геаграфічную абмежаванасць, выяўлены матэрыялы з'яўляецца даволі інфарматыўным для паўнаўвартаснага даследавання.

Ключавыя словы: архіўны фонд, мытныя органы, кантрабанда, савецка-польская граніца.

Kanstantsin NASHCHYNETS. The State Archives of Minsk Oblast as a source of materials for researching the smuggling across the Polish-Soviet border in 1921–1939. The article discusses the documents of the State Archives of Minsk Oblast that shed light on the problem of smuggling and anti-smuggling efforts on the Belarusian part of the Soviet border in 1921–1939. The author systematizes and analyzes the documents, and comes to the conclusion that, despite some limitations in time and place, the materials are a quite informative source for a full-fledged study.

Keywords: Archive Fund, customs, smuggling, Soviet-Polish border.

Пасля ўсталявання савецка-польскай граніцы, зацверджанай Рыжскім мірным дагаворам 1921 года, у Беларусі з'явіліся новыя структуры, якія ўваходзілі ў склад Аддзялення мытнага кантролю пры ўпаўнаважаным Народнага камісарыята знешняга гандлю БССР. Аналіз іх дзейнасці ў міжваенны час дае магчымасць раскрыць тагачасную праблему росквіту кантрабанды ў новым ракурсе, што абумоўлівае актуальнасць праведзенага даследавання.

Праблема кантрабанды на беларускім участку савецкай граніцы ў міжваен-

ны перыяд неаднаразова становілася аб'ектам вывучэння, у тым ліку і праз выяўленне і аналіз архіўных дакументаў. Так, у працах гродзенскага краязнаўца і вэтэрана мытнай службы В. Саяпіна выкарыстаны матэрыялы Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь і Дзяржаўнага архіва Гродзенскай вобласці [1; 2]. Загадчык кафедры мытнай справы факультэта міжнародных адносін Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта В. Астрога ў сваім даследаванні таксама спасылаецца на крыніцы НАРБ [3], расійска-амерыканскі даследчык А. Шляхтар – на дакументы Дзяржаўнага архіва Расійскай Федэрацыі і Расійскага дзяржаўнага архіва эканомікі [4]. Праца беларускага гісторыка В. Кузьміч [5] заснавана на матэрыялах НАРБ, Дзяржаўных архіваў Брэсцкай, Гродзенскай, Мінскай абласцей (фонды № 3, 10, 26, 404, 2026) і Занальнага дзяржаўнага архіва ў горадзе Маладзечне. Варта адзначыць, што сярод пералічаных крыніц не сустракаюцца матэрыялы Дзяржаўнага архіва Мінскай вобласці, звязаныя з дзейнасцю мытных органаў БССР у міжваенны перыяд. Папаўненне крыніцазнаўчай

ПРА АЎТАРА

НАШЧЫНЕЦ Канстанцін Мікалаевіч.

Нарадзіўся ў 1993 годзе ў г. Баранавічы Брэсцкай вобласці. Скончыў факультэт міжнародных адносін Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (2015), магістратуру гэтага факультэта (2016).

У 2016–2018 гадах працаваў юрыстам у сферы ЖКГ. З кастрычніка 2018 года – галоўны спецыяліст камітэта будаўніцтва і інвестыцый Мінскага гарвыканкама.

Аўтар больш як 10 навуковых публікацый па гісторыі мытнай справы і барацьбы з кантрабандай у 1920–1930-я гады.

Сфера навуковых інтарэсаў: гісторыя барацьбы з кантрабандай на беларускім участку савецка-польскай граніцы ў 1921–1939 гадах; інвестыцыйная дзейнасць у Рэспубліцы Беларусь.

базы новымі дакументамі – навуковая неабходнасць у аб'ектыўным раскрыцці праблемы.

Выяўленыя матэрыялы Дзяржаўнага архіва Мінскай вобласці (ДАМВ), істотна звязаныя з праблемай кантрабанды ў БССР у 1921–1939 гадах, захоўваюцца ў 4 фондах (754 справы): фонд № 614 «Негарэлаўская мытня Галоўнага мытнага ўпраўлення Народнага камісарыята знешняга гандлю СССР» (741 справа), фонд № 615 «Радашковіцкая мытня Галоўнага мытнага ўпраўлення Народнага камісарыята знешняга гандлю СССР» (5), фонд № 616 «Мінская мытня Галоўнага мытнага ўпраўлення Народнага камісарыята знешняга гандлю СССР» (6) і фонд № 617 «Заслаўская мытня Галоўнага мытнага ўпраўлення Народнага камісарыята знешняга гандлю СССР» (2 справы).

Агульную спецыфіку гэтага збору вызначаюць такія дакументы, як загады, цыркуляры, штатныя расклады, каштарысы расходаў, справаздачы аб працы, статыстычныя справаздачы, перапіска з Галоўным мытным упраўленнем (ГМУ) і іншымі мытнямі, запісы аб пропуску цераз граніцу дыпламатаў і звычайных пасажыраў, справы аб канфіскацыі валюты і г. д. У сукупнасці гэты матэрыял геаграфічна ахоплівае сучасную тэрыторыю Мінскай вобласці і не дае апісання дзейнасці іншых мытных раёнаў (напрыклад, Бігосаўскай, Фарынаўскай, Жыткавіцкай мытняў).

Найбольш раннія крыніцы знаходзяцца ў фондзе «Мінская мытня Галоўнага мытнага ўпраўлення Народнага камісарыята знешняга гандлю СССР». Яго справы датаваны 1923–1926 гадамі і змяшчаюць дублікаты выходных дакументаў (2 справы за 1923 і 1926 гады), праекты і матэрыялы загадаў за той жа перыяд, рэзалюцыю 3-га Усебеларускага з'езда «Прэч непісьменнасць», спісы членаў ячэйкі мытні па ліквідацыі непісьменнасці і пратаколы яе пасяджэнняў (за 1924–1926 гады), квіткі аб аплаце мытных збораў (1924 год) і журнал уваходнай карэспандэнцыі мытні за люты 1925 года [6; 7; 8; 9; 10; 11].

▲ Будынак, у якім з 1922 па 1928 год знаходзілася Мінская мытня (вул. Ленінградская, 6). Фотаздымак міжваеннага часу

Зазначым, што гісторыя Мінскай мытні бярэ свой пачатак ад 11 студзеня 1922 года ў адпаведнасці з загадам № 3 Упраўлення ўпаўнаважанага Народнага камісарыята знешняга гандлю БССР (НКЗГ). Першапачаткова яе штат налічваў 59 чалавек, а першым начальнікам быў Герман Олуп [12].

Пералічаныя вышэй крыніцы не змяшчаюць у сабе матэрыялаў, цалкам прысвечаных кантрабандзе і барацьбе з ёю. Разам з тым варта адзначыць некалькі выяўленых дакументаў на гэтую тэму. Так, сярод дублікатаў выходных дакументаў ёсць даведкі аб непарушэнні грамадзянамі заканадаўства ў галіне барацьбы з кантрабандай. Адна з іх за № 16-а/1926 была выдадзена грамадзянцы Марыі Шуставай у пацвярджэнне таго, «што яна затрыманай з кантрабандай па Мінскай мытні і іншых мытных раёнах былой Заходняй мытнай акругі не значыцца, а таксама міжнародных пасылак на яе імя, агледжаных Мінскай мытнай у 1925 і 1926 гг., не было. Даведка выдадзена паводле заявы М.І. Шуставай. Гербавы збор у суме 2 рублёў спагнаны. Кіраўнік мытні Глебец» [7, арк. 914].

У выяўленым сярод іншых загадзе № 2 ад 5 студзеня 1923 года (уся справа складаецца з 203 старонак, прысвечаных пераважна пытанням працы асабовага складу мытні, прызначэнням,

камандзіроўкам) кіраўнік мытні паведамляе: «Мною заўважана, што некаторыя супрацоўнікі мытні, якія вядуць барацьбу з кантрабандай, складаюць нядбайна пратаколы затрыманняў, з памылкамі і выпраўленнямі, прозвішчы і адрас пішуць неразборліва, без праверкі асабістых дакументаў, не запоўнены адказы на ўсе пытанні. Прапаную надалей ліквідаваць падобныя недахопы, пры выпраўленні пратакола рабіць адпаведныя агаворкі, асобу ўстанаўліваць па дакументах або накіроўваць затрыманага ў міліцыю для ўстанаўлення асобы, прытрымлівацца правілаў, пазначаных у Палажэнні аб мытнай ахове» [6, арк. 5].

Сустрэкаюцца звесткі і аб канфіскаваных Мінскай мытнай рэчах. Большасць кантрабандыстаў у 1920–1930-я гады спецыялізаваліся на нелегальным перавозе цераз граніцу крадзеных коней. Пэўную яснасць наконт таго, што чакала затрыманых на граніцы коней, уносіць загад начальніка мытні № 32 ад 1923 года: «Выдадзенага ў часовае карыстанне Кіраўніку спраў Цэнтральнага бюро КПБ варанага каня, 13 гадоў, з зорачкай на лбе і белай верхняй губой, заднія ногі белыя, па мянушцы «Верны», затрыманага па кантрабандзе ў грамадзяніна Крывіцкага (канфіскацыйная справа № 220) выключыць з фуражнага забеспячэння пры мытні» [6, арк. 46].

У кантрабандысцкім асяродку мелі «хаджэнне» і наркатычныя рэчывы. Так, загад № 115 па мытні за 1923 год паведамляе: «Памочніку вартаўніка склада тав. Рубінчыку Р.Б. за няўважлівае стаўленне да выканання службовых абавязкаў, якое выразілася ў прыёме са згарэлага склада № 1 20-ці флаконаў какаіну аб'яўляю строгую вымову» [6, арк. 143]. Да дакумента прыкладзена даведка – дазнанне аб знікненні флаконаў какаіну.

Мінская мытня з'яўлялася адной з самых вялікіх на тэрыторыі міжваеннай БССР і прыносіла найбольшы даход у дзяржаўную казну. Тым не менш 1 сакавіка 1928 года яна была зачынена. Эканамічны крызіс канца 1920-х, які ахапіў амаль усе краіны свету, выклікаў

змяншэнне аб'ёму грузаў і ў Беларусь, у выніку чаго скарацілася колькасць мытных устаноў [12].

Матэрыялы фонду № 615 ДАМВ, прысвечаныя дзейнасці Радашковіцкай мытні, змяшчаюць справы, датаваныя 1925 годам: журнал выходных дакументаў (1844 запісы), асабовую справу (складаецца з 88 старонак) загадчыка Радашковіцкага мытнага пункта Канстанціна Антонавіча Свірыда (уключае анкетны ліст, пасведчанні, паслужны спіс і загады, напрыклад аб праве на нашэнне нагана), журнал уваходных дакументаў (1877 запісаў), загады па ўпраўленні Народнага камісарыята знешняга гандлю, якія датычацца службовых пытанняў [13; 14; 15; 16; 17]. Варта адзначыць, што ніводная справа фонду не звязана непасрэдна з праблемай кантрабанды.

Толькі з 2 спраў за 1926 год складаецца фонд № 617, прысвечаны дзейнасці Заслаўскай мытні. Тым не менш яго матэрыялы даволі інфарматыўныя па праблеме кантрабанды. Так, справа «Аб зброі» (15 старонак) дае пэўнае ўяўленне аб узбраенні мытных органаў, якое магло быць выкарыстана пры сутычцы з узброенымі кантрабандыстамі. У звестках аб колькасці прадметаў вайсковага рыштунку і зброі Заслаўскай мытні падаецца наступны спіс: «вінтоўкі-бярданкі (4 шт.), вінтоўкі рускія 3-лінейныя пяхотныя (6 шт.), карабін рускі (4 шт.), вінтоўка нямецкая (1 шт.), вінчэстар амерыканскі (1 шт.), рэвальвер наган (1 шт.), патроны да нямецкай вінтоўкі (130 шт.), патроны да бярданкі (30 шт.), патроны да нагана (12 шт.), штыкі (5 шт.)» [18].

У справе «Для ўліку і кіраўніцтва ў працы па надглядзе тавараў» (складаецца з 231 старонкі і ўключае тлумачэнні заканадаўства аб правілах увозу і вывазу тавараў) кантрабанда закранаецца ў кантэксце перасылкі замежных тавараў у паштовых пасылках. На запыт мытні аб тым, ці падлягае тавар без знакаў мытнага кляймення і дакументаў разгляду ў якасці кантрабанднага, ГМУ пільмом № 208 ад 4 чэрвеня 1926 года тлумачыць, што пытанне аб прызнанні паштовых

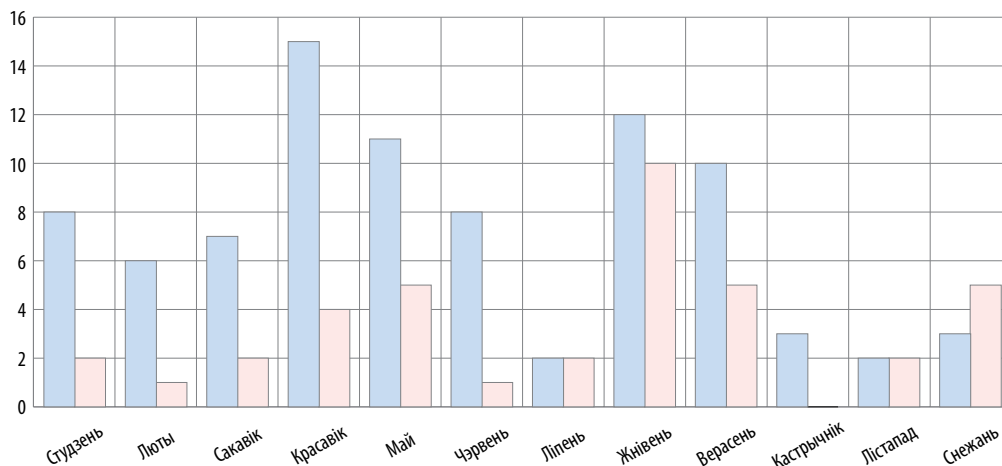
пасылак кантрабанднымі павінна вырашацца ў кожным асобным выпадку на падставе сукупнасці ўсіх даных, характару і колькасці прадметаў і іншых умоў адпраўлення [19, арк. 2].

Найбольш інфарматыўны з даследаваных – фонд № 614 «Негарэлаўская мытня Галоўнага мытнага ўпраўлення Народнага камісарыята знешняга гандлю СССР». Матэрыялы фонду сістэматызаваны ў храналагічна-функцыянальным парадку і даюць звесткі па дзейнасці мытні за 1924–1939 гады.

Варта адзначыць, што ў гэтых справах ёсць звесткі толькі пра адміністрацыйна-гаспадарчы адзел мытні (цыркуляры, загады, інструкцыі НКЗГ і ГМУ). Выяўленьня справы за 1931 год праліваюць святло на ўмовы працы супрацоўнікаў мытні, недастатковую іх матэрыяльную забяспечанасць, ураўнілаўку ў зарплате незалежна ад катэгорыі, стажу і ведання замежнай мовы. На тэхнічнай нарадзе супрацоўнікаў Негарэлаўскай мытні 30 лістапада 1931 года адзначалася, што такая «ўраўнілаўка» стварае «апатыю і ліквідатарскія настроі ў асобных супрацоўнікаў, гатовых пры першым зручным выпадку парваць усякую сувязь з мытнай установай», паведамлялася аб цяжкіх бытавых умовах нясення службы і жыцця на мытні: нездавальняючае жыллё, дрэннае забеспячэнне прадуктамі харчавання, адсутнасць якіх-небудзь культурна-забаўляльных мерапрыемстваў (акрамя наяўнасці

невялічкай бібліятэкі). Супрацоўнікі мытні былі суткамі «прывязаны» да сваёй установы і змушаны працаваць у пазаўрочны час. Кіраўніцтва сігналізавала пра недакамплет інспектараў і кантралёраў і ў той жа час адзначала: «але папоўніць штат магчымасці няма, бо жадаючых пайсці на працу ў мытню не знаходзіцца» [20, арк. 38].

Пачынаючы са спраў 1932 года супрацоўца матэрыялы, прысвечаныя дзейнасці кантрабанднага аддзела Негарэлаўскай мытні (статыстычныя звесткі па кантрабандзе, матэрыялы даследавання грамадзян, абвінавачаных у кантрабанднай дзейнасці, перапіска з ГМУ аб затрыманні кантрабанды пры пасажырскім надглядзе). Так, 23 жніўня 1932 года пагранічнікі за 100 метраў ад граніцы пры нелегальным яе пераходзе затрымалі грамадзяніна Адама Невяроўскага, жыхара Польшчы, у якога пры асабістым надглядзе было знойдзена 200 савецкіх рублёў. Пры затрыманні Невяроўскага аказаў пагранічнікам сур'ёзнае ўзброенае супраціўленне, а пасля на допыце сведчыў, што ён «польскі шпіён, які атрымаў валюту ў Стоўбцах у ІІ-м адзеле польскай разведкі 22 жніўня для выканання заданняў шпіёнскага характару і набыцця тавараў савецкай вытворчасці» [20, арк. 107]. Правесці аб'ектыўнае даследаванне таго, быў ён шпіёнам або звычайным гандляр-кантрабандыстам, якога прымусілі даць такія паказанні, сёння немагчыма.

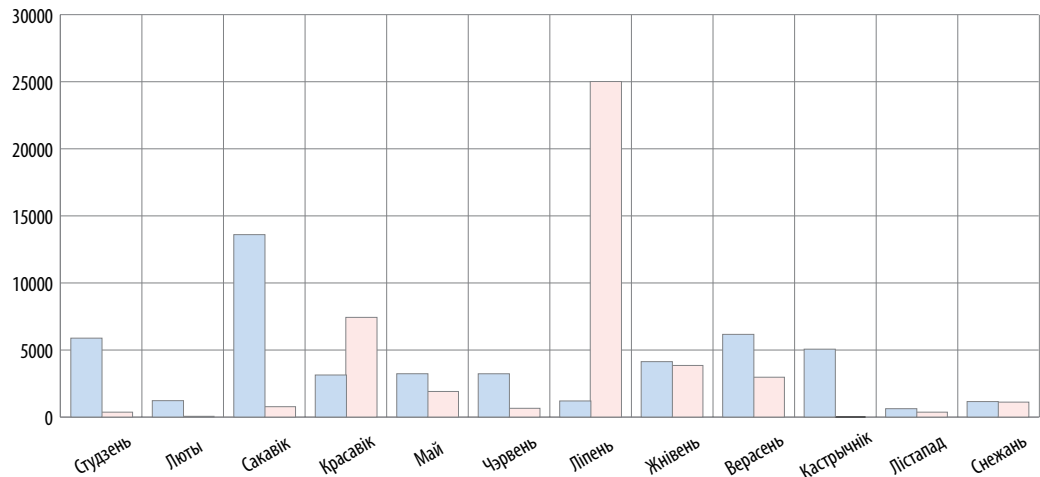
Малюнак 1. Колькасць затрыманняў кантрабанды за 1932 год

■ пры ўвозе
■ пры вывазе

► Малюнак 2. Грашовае
выражэнне
затрыманняў
кантрабанды
за 1932 год

■ пры ўвозе
(у савецкіх рублях)

■ пры вывазе
(у савецкіх рублях)

Аднак для Негарэлаўскай мытні, якая знаходзілася на чыгуначнай станцыі Негарэлае, найбольш профільным было выкрыванне кантрабанды менавіта ў цягніках. Так, акт ад 8 лютага 1932 года паведамляе, што пры аглядзе цвёрдага вагона № 4457 цягніка № 1 у тамбуры ў верхняй скрыні выяўлены два месцы (скрыня і мяшок) марожанай рыбы агульнай вагою брутэ 35 кг. Паводле тлумачэння правадніка вагона, рыба належала змазчыкам, якія засталіся ў Мінску, і частка рыбы ў іх была канфіскавана яшчэ на станцыі Мінск [20, арк. 7].

Вельмі істотнай крыніцай для даследчыка з’яўляецца статыстыка аб затрыманнях кантрабанды, прадстаўленая ў справах фонду № 614 [21, арк. 3] (мал. 1; 2). Аналіз статыстычных даных за 1932 год паказвае, што значна больш кантрабанды затрымлівалася менавіта пры ўвозе, аб’ём вывазнай кантрабанды быў у некалькі разоў меншы. Разам з тым пры параўнанні затрыманага ў грашовым вымярэнні адрозненне не такое істотнае. Гэта тлумачыцца таварнай наменклатурай. Сярод затрыманых тавараў пры ўвозе пераважалі воўна, шоўк, вязаныя вырабы, галантарэя, касметыка, гадзіннікі, медыцынскія прыборы. Вывазная кантрабанда ў пераважнай большасці была прадстаўлена валютай (і савецкай, і замежнай), вырабамі з каштоўных металаў і камянёў, каштоўнымі паперамі. Безумоўна, грашовая вартасць апошніх была значна большай за тавары першай

неабходнасці. Усяго ж за год было праведзена 87 затрыманняў пры ўездзе ў СССР (агульным коштам 48 493 рублі) і 39 затрыманняў пры выездзе (агульным коштам 44 359,52 рубля) [22].

Архіўныя матэрыялы па перапісцы Негарэлаўскай мытні і ГМУ па пытаннях затрымання кантрабанды за 1934–1935 гады сведчаць аб тым, што выяўленне кантрабанды часам ажыццяўлялася толькі дзякуючы логіцы мытных служачых і іх дадатковым ведам у іншых галінах. Так, у 1934 годзе праходзіў мытны кантроль грамадзянін Кітая Чжоу Цін Лан, які ехаў транзітам праз СССР. У яго пашпарце мытнікі знайшлі адзнаку Уладзівастоцкай мытні, што дадзены грамадзянін вязе чамадан. Аднак у Негарэлым такога грузу ў кітайца ўжо не было, а сам ён тлумачыў гэта крадзяжом. Параўнаўшы колькасць грашовых сродкаў, задэклараваных ва Уладзівастоку і ў Негарэлым, дадаўшы выдаткі на куплю квіткаў на цягнік «Уладзівасток – Негарэлае», мытнікі прыйшлі да высновы, што чамадан з рэчамі пасажыр прадаў, бо сума наяўных грошай пасажыра значна перавышала раней задэклараваную. Быў адпраўлены запыт на канфіскацыю ў ГМУ СССР з падрабязным тлумачэннем сітуацыі. Хутка прыйшоў станоўчы адказ і падзяка за дбайную і ўдумлівую працу [28].

Адной з функцый мытнікаў было выяўленне ідэалагічна небяспечных друкаваных матэрыялаў і выданняў. Канфіскацыі падлягала рознага кштал-

ту замежная літаратура і перыёдыка, а таксама кнігі рэлігійнага зместу. Так, 22 ліпеня 1935 года ў грамадзяніна Чэхаславацкай Рэспублікі Яна Міхноўскага была канфіскавана «кніга дарэвалюцыйнага выдання на нямецкай мове «Вучэнне Хрыста» Марціна Лютэра» [24, арк. 148].

Вялікая колькасць пратаколаў тэхнічных нарад мытных органаў, праверак і справаздач аб іх дзейнасці знаходзіцца ў НАРБ. Разам з тым такія пратаколы выяўлены і сярод матэрыялаў ДАМВ. У пратаколе № 4 нарады ўначальніка ГМУ ад 26 лютага 1935 года адзначаецца, што пасля даклада кіраўніка Негарэлаўскай мытні Апалонава начальнік ГМУ Охцін паставіў: «1) Адзначыць паляпшэнне ў працы Негарэлаўскай мытні; 2) З прычыны адносна слабай кваліфікацыі і падрыхтоўкі апарата мытні, узростаючага прытоку замежнікаў у Савецкі Саюз яшчэ больш павысіць якасць працы мытні. Абавязаць тав. Апалонава прыняць усе меры да ўзмацнення і паглыблення заняткаў па тэхмінімуме; 3) Павялічыць з 1 мая штат Негарэлаўскай мытні на 1 адзінку кантралёра, вылучыць 2 кваліфікаваных рабочых, для прызначэння на пасаду старшых інспектараў; 4) Зварнуць увагу на нязначнасць затрыманняў кантрабанды, у сувязі з чым прапанаваць мытні ўзмацніць пільнасць пры надглядзе і асабліва звярнуць увагу на грузавую кантрабанду» [25, арк. 8].

Акрамя складанасцей у пошуку схаваных тавараў, меліся таксама юрыдычныя нюансы, звязаныя з недасканалым заканадаўствам. Напрыклад, прадстаўнік Чэхаславацкі Франц Холеў на пытанне: «Навошта правозіў таемным чынам сукно – адрэзы чорнага драпу, сшытыя на жывую нітку?» – сумленна адказаў: «Думаў, што падчас надгляду гэтага не заўважаць і я правязу адрэзы пад выглядам пледа, які дазволены мне па норме». Аднак у сваёй пастанове ГМУ адзначала, што плед быў паказаны пры мытным надглядзе, ніякага ўтойвання не было, канфіскацыю адмяніць і выпусціць пад аплату пошлінай. Падчас дазволенага двухтыднёвага тэрміну Холеў

зварнуўся ў мытню з пісьмовым тлумачэннем, заплаціў 25 рублёў пошліны і праз некаторы час атрымаў свой «плед» у Чэхаславацкі [26, арк. 74]. Але гэта, хутчэй, выключэнне, бо ў большасці выпадкаў ГМУ пацвярджала рашэнні Негарэлаўскай мытні.

Пры затрыманні тавараў іх уладальнікі часам не пагаджаліся з вердыктамі мытні і пісалі скаргі. Некаторыя з іх мелі кур'ёзны характар. Так, грамадзянка Чэхаславацкі Марыя Білек таемным чынам правозіла два адрэзы тканіны, зашытыя ў коўдру. Кантрабанда была знойдзена і канфіскавана, аднак хутка мытня атрымала скаргу-тлумачэнне: «Прашу яшчэ раз выбачыць мне маю памылку пры мытным надглядзе рэчаў, якую я зрабіла з-за таго, што я вельмі нервовая і адразу ж разгубілася, моцна знервавалася, засмуткавала і забылася ўказаць Негарэлаўскай мытні, што маю рэчы, зашытыя ў коўдру. Зашыла я іх не каб схавць ад мытнікаў, а проста каб не згубіліся падчас вандроўкі» [24, арк. 8].

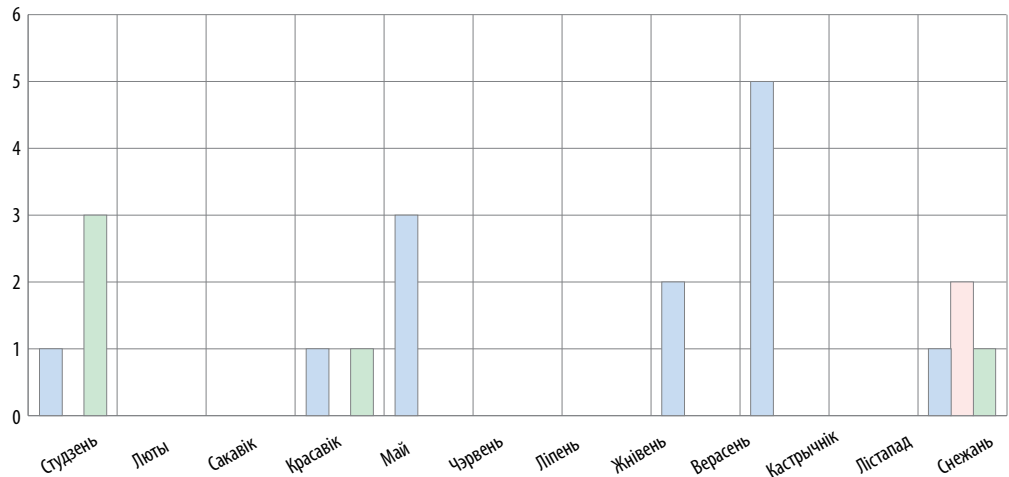
У 1936 годзе здарыўся неардынарны выпадак і з грамадзянінам Кітая прафесарам-фізікам Чу Пэй Юанем. Пасля праходжання агульнага мытнага надгляду ў рэвізійнай зале яго накіравалі на прымусовы асабісты мытны надгляд, у выніку чаго ў адной з кішэняў пінжака быў знойдзены запячатаны канверт з паведамленнем на кітайскай мове і 6 долараў ЗША. У адпаведнасці з артыкулам 167 Мытнага кодэкса СССР – прадметы, не прадстаўленыя для мытнага кантролю, мусілі быць канфіскаванымі. Так і адбылося [26, арк. 53].

Яшчэ адзін цікавы выпадак у тым жа годзе здарыўся з прадстаўніком ЗША – рабочым Карлам Крафтам. Падчас асабістага надгляду ў яго знайшлі адну пару дамскіх туфляў, схаваных незвычайным чынам – падвешаных да рэменя нагавіцаў пад пінжаком. Было пастаноўлена канфіскаваць тавар, мытны кошт якога ацэньваўся ў 100 савецкіх рублёў [26, арк. 59].

Матэрыялы фонду № 614 адлюстроўваюць і ступень узаемадзеяння мытных і пагранічных структур пры супраць-

► **Малюнак 3.**
Данья па колькасці
затрыманняў
кантрабанды
на ст. Негарэлае
за 1936 год

■ мытныя органы
■ органы НКУС
■ сумесныя
затрымання

дзеянні кантрабандзе. Так, у 1936 годзе адбыўся невялікі канфлікт паміж мытнай і пагранічным кантрольна-прапускным пунктам у Негарэлым: была затрыманна кантрабанда ў грамадзяніна Ірана Ісвагані Гусейна на суму 560 савецкіх рублёў і 15 англійскіх фунтаў стэрлінгаў. Начальнік КПП паведамляў мытні: «У вашых звестках гэта затрыманне значыцца як самастойнае затрыманне мытні, у той час як затрыманне кантрабанды выключна праведзена па ініцыятыве КПП, нашым кантралёрам Дабрыніным». У адказ кіраўніцтва Негарэлаўскай мытні пісала пагранічнікам: «Нават сумесным гэта затрыманне лічыць немагчыма, яно цалкам належыць нашаму кантралёру Краўчуку, які, у сваю чаргу, проста распавёў Дабрыніну аб незвычайным чамадане іранца» [26, арк. 64]. Спрэч-

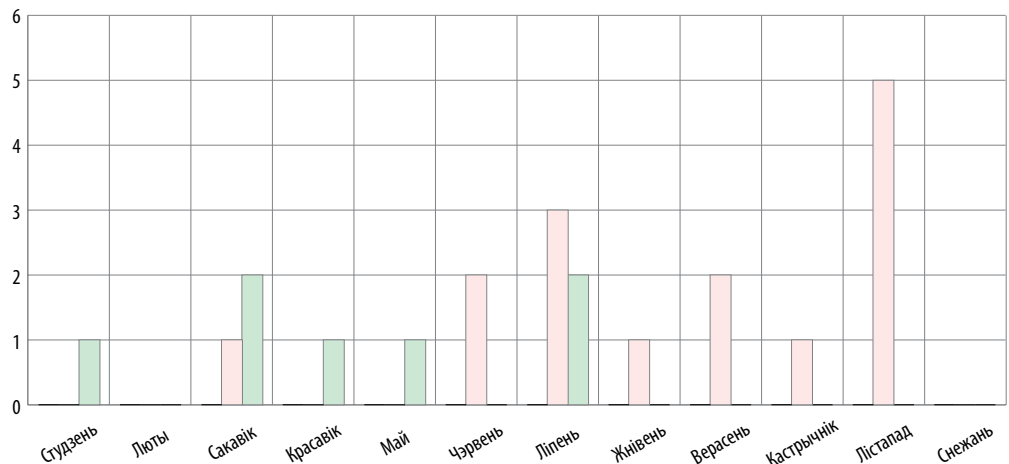
ную справу разглядала Галоўнае мытнае ўпраўленне пры Наркамаце знешняга гандлю СССР і стала на бок мытнікаў. Падобная нездаровая канкурэнцыя паміж дзвюма дзяржаўнымі структурамі перашкаджала выніковасці ў сумеснай ахове дзяржаўнай граніцы.

Адлюстраваннем узаемадзеяння ў сферы барацьбы з кантрабандай паміж супрацоўнікамі КПП і Негарэлаўскай мытні служаць статыстычныя даныя за той жа 1936 год. У адпаведнасці з імі мытнымі органамі было ажыццёўлена 10 затрыманняў, супрацоўнікамі КПП – 2, сумесна – 5 (мал. 3) [25].

Іншая сітуацыя назіралася ў 1937 годзе, калі пераважная большасць затрыманняў (15) была праведзена пагранічнымі органамі КПП, адбылося 6 паспяховых сумесных аперацый, у той час

► **Малюнак 4.**
Данья па колькасці
затрыманняў
кантрабанды
на ст. Негарэлае
за 1937 год

■ мытныя органы
■ органы НКУС
■ сумесныя
затрымання

як мытнікі самастойна не правялі ніводнай (мал. 4) [27].

Архіўныя матэрыялы адлюстроўваюць і такую заканамернаць: кантрабандны паток значна скараціўся, але хітрыкі кантрабандыстаў пры хаванні тавараў заставаліся на даволі высокім узроўні. Так, 30 сакавіка 1937 года пры мытным надглядзе ў гадзінніку-будзільніку грамадзяніна Чэхаславаккі Франца Дзіпста быў выяўлены скрутак з 17 доларамі ЗША і 120 чэхаславацкімі кронамі [28, арк. 1]. 1 мая 1937 года ў шкарпэтках грамадзяніна Аўстрыі Людвіга Розенфельда знайшлі 300 чэхаславацкіх крон і 10 долараў ЗША [23, арк. 1]. Крыху пазней супрацоўнікамі 16-га Дзяржынскага пагранатрада НКВС Горданам і Малішэўскім у кантрабандыста Ізраеліта Беньяміна Гіршавіча былі знойдзены і канфіскаваны панчохі, шкарпэткі, кальсоны, адрэзы матэрыялаў, джэмпер і жаночыя туфлі. Адпаведна з пастановай Негарэлаўскай мытні ад 30 лістапада 1937 года з Б.Г. Ізраеліта спагналі 280 рублёў і яшчэ наклалі штраф на такую ж суму. Забраныя рэчы было дазволена вярнуць Б.Г. Ізраеліту пасля выплаты ім спагнання [29, арк. 14].

Сярод матэрыялаў за 1937 год таксама выяўлены вопіс прадметаў кантрабанды, затрыманых 16-м Дзяржынскім пагранатрадам як безгаспадарныя: 12 ліпеня 1937 года невядомым перабежчыкам (кантрабандысту ўдалося ўцячы пры затрыманні) у лясным масіве за 6,5 км ад лініі граніцы ў лесе было пакінута 720 савецкіх рублёў, скрутак газет за межнага паходжання, нататнік і кампас [30, арк. 11].

Актуальнай праблемай для мытні была адсутнасць сродкаў перамяшчэння. Письмом ад 25 сакавіка 1938 года кіраўніцтва Негарэлаўскай мытні звярталася ў ГМУ з пытаннем, ці будуць ім высланы ў бягучым годзе веласіпеды [31, арк. 70]. На гэта быў атрыманы адказ старшага інспектара ГМУ Бярнадскага ад 3 мая 1938 года за № 3031: «Кіраўніку Негарэлаўскай мытні на № 12/253. ГМУ паведамляе, што як толькі фонды на веласіпеды нам будуць выдзелены,

то веласіпеды неадкладна будуць размеркаваны па мытнях. У цяперашні час па гэтым пытанні пэўна сказаць нічога нельга, бо заяўка ГМУ на веласіпеды ў вышэйстаячых арганізацыях яшчэ не разгледжана» [31, арк. 81].

У архіўных крыніцах за 1939 год падаюцца звесткі па пасажырска-грузавым, паштова-грузавым і бухгалтарскім аддзелах. Акрамя таго, у фондзе № 614 выяўлены шэраг несістэматызаваных у храналагічным парадку спраў, якія змяшчаюць інфармацыю за розныя гады і ўяўляюць сабой асабовыя справы супрацоўнікаў, ведамасці на выдачу зарплат, перапіску па валютных затрыманнях.

Матэрыялы асабовых спраў супрацоўнікаў Негарэлаўскай мытні, што захоўваюцца ў ДАМВ, даюць магчымасць скласці іх калектыўны сацыялагічны партрэт у розныя часы. У 1926 годзе ў Негарэлаўскай мытні працавалі 43 чалавекі (з іх 12 – з сярэдняй і 31 – з пачатковай адукацыяй). Далей паступова штат мытні пачаў змяншацца. У 1930 годзе тут было ўжо 27 супрацоўнікаў, а ў 1932 годзе – 14. Паводле паслужнога спіса на канец 1935 года іх агульная колькасць скарацілася да 12. У штат мытні тады ўваходзілі: старшы інспектар, 2 інспектары, 6 кантралёраў, старшы апальшчык, старшы бухгалтар і кур’ер-прыбіральшчык. З іх – 9 мужчын і 3 жанчыны, пароўну беспартыйных і членаў ВКП(б) або камсамольцаў. Узрост вагаўся ад 21 да 45 гадоў; паводле нацыянальнага паходжання – аднолькавая колькасць беларусаў і прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей. Найбольшую зарплату атрымліваў старшы інспектар – 300 рублёў, найменшую апальшчык – 140 [32].

Скарачэнне штату мытні тлумачыцца палітыкай аптымізацыі мытнай службы, якая пачалася ў СССР у 1930-я гады. Пачынаючы з 1931 года налічэнне пошлін у даход дзяржавы стала ажыццяўляцца самімі знешнегандлёвымі прадпрыемствамі. Гэта спрасціла працу мытняў, звяло яе да кантролю па дакументах за праходжаннем грузаў. Мытні не налічвалі пошліны, не вялі статыстыкі і

не займаліся захоўваннем грузаў на складах. Адмянялася ўскрыццё таварных месцаў, поўны агляд рухомага саставу цягнікоў і г. д. Крыху раней, з 1 студзеня 1930 года, у мытнях быў скасаваны падзел на нешматлікія аддзелы (адміністрацыйна-гаспадарчы, бухгалтарскі і аператыўны). Мытні сталі кантралюючымі органамі. Гэта дазволіла ў сярэднім скараціць штаты на 40–50%. Па стане на 1 кастрычніка 1930 года на беларускім участку граніцы дзейнічалі 4 мытні: Негарэлаўская (27 чалавек), Фарынаўская (2), Бігосаўская (8), Жытквавіцкая (2).

Артыкул паступіў
у рэдакцыю 23.11.2018 г.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Саяпин, В.Ю. Пять веков Гродненской таможенной службы / В.Ю. Саяпин. – Гродно: Гродненская типография, 2003. – 400 с.
2. Саяпин, В.Ю. Таможенная служба: в 2 кн. / В.Ю. Саяпин. – Гродно: Гродненская типография, 2005. – Кн. 2: Борьба с контрабандой. – 583 с.
3. Острога, В.А. История таможенного дела и таможенного права Беларуси: учеб. пособие / В.А. Острога. – Минск: БИП–С, 2005. – 192 с.
4. Шляхтер, А.А. Экономическая контрабанда и борьба с ней в СССР, 1917–1941 гг. / А.А. Шляхтер // Исторические чтения на Лубянке. 1997–2007: сб. науч. статей / редкол.: А.А. Зданович (науч. ред.) [и др.]. – М.: Кучково поле, 2008. – С. 66–84.
5. Кузьмич, В.Н. Белорусский участок советско-польской границы: становление и функционирование в 1921–1939 гг.: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / В.Н. Кузьмич; Ин-т истории НАН Беларуси. – Минск, 2011. – 24 с.
6. Дзяржаўны архіў Мінскай вобласці (далей – ДАМВ). – Ф. 616. Воп. 1. Спр. 2.
7. ДАМВ. – Ф. 616. Воп. 1. Спр. 3.
8. ДАМВ. – Ф. 616. Воп. 1. Спр. 1.
9. ДАМВ. – Ф. 616. Воп. 2. Спр. 1.
10. ДАМВ. – Ф. 616. Воп. 2. Спр. 2.
11. ДАМВ. – Ф. 616. Воп. 2. Спр. 3.
12. Гісторыя [Электронны рэсурс] // Афіцыйны сайт Мінскай рэгіянальнай мытні. – 2018. – Рэжым доступу: <http://www.mrt.customs.gov.by/by/mrt-history-by/>. – Дата доступу: 10.11.2018.
13. ДАМВ. – Ф. 615. Воп. 1. Спр. 1.
14. ДАМВ. – Ф. 615. Воп. 1. Спр. 2.
15. ДАМВ. – Ф. 615. Воп. 1. Спр. 3.
16. ДАМВ. – Ф. 615. Воп. 1. Спр. 4.
17. ДАМВ. – Ф. 615. Воп. 1. Спр. 5.
18. ДАМВ. – Ф. 617. Воп. 1. Спр. 1.
19. ДАМВ. – Ф. 617. Воп. 1. Спр. 2.
20. ДАМВ. – Ф. 614. Воп. 1. Спр. 43.
21. ДАМВ. – Ф. 614. Воп. 1. Спр. 102.
22. ДАМВ. – Ф. 614. Воп. 1. Спр. 41.
23. ДАМВ. – Ф. 614. Воп. 1. Спр. 258.
24. ДАМВ. – Ф. 614. Воп. 1. Спр. 162.
25. ДАМВ. – Ф. 614. Воп. 1. Спр. 213.
26. ДАМВ. – Ф. 614. Воп. 1. Спр. 212.
27. ДАМВ. – Ф. 614. Воп. 1. Спр. 244.
28. ДАМВ. – Ф. 614. Воп. 1. Спр. 250.
29. ДАМВ. – Ф. 614. Воп. 1. Спр. 245.
30. ДАМВ. – Ф. 614. Воп. 1. Спр. 262.
31. ДАМВ. – Ф. 614. Воп. 1. Спр. 470.
32. ДАМВ. – Ф. 614. Воп. 1. Спр. 256.

Разам з тым патокі грузаў не паяншаліся, а іх перамяшчэнне трэба было абслугоўваць. Тады адбылося парадаксальнае: сталі павялічвацца штаты шматлікіх арганізацый «Знешгандлю», якія прымалі грузы з-за мяжы. Цяпер гэтыя структуры мелі патрэбу ў спецыялістах па вылічэнні пошлін і тарыфікацыі, чым раней займаліся ў мытнях [3, с. 72].

Прааналізаваная калекцыя матэрыялаў ДАМВ вылучаецца сваёй часовай і геаграфічнай абмежаванасцю, што не зніжае яе вартасці як комплексу пісьмовых крыніц па гісторыі барацьбы з кантрабандай на беларускім участку савецкай граніцы.

Фонды, прысвечаныя дзейнасці Мінскай, Заслаўскай і Радашковіцкай мытняў, складаюцца з невялікай колькасці адзінак захоўвання і не адлюстроўваюць усіх кірункаў дзейнасці мытных структур. Фонд, прысвечаны дзейнасці Негарэлаўскай мытні, вылучаецца істотнай рэпрэзентатывнасцю і дакладнай храналагічна-функцыянальнай сістэматызаванасцю, змяшчае асобныя справы, цалкам прысвечаныя барацьбе з кантрабандай. Недахопам фонду па дзейнасці Негарэлаўскай мытні з’яўляецца амаль поўная адсутнасць датаваных 1920-мі гадамі матэрыялаў аб кантрабандзе, у той час як росквіт кантрабанды на беларускім участку савецкай граніцы прыпадаў менавіта на гэты час.

Вяўлены матэрыял дае магчымасць рабіць пэўныя высновы аб барацьбе з кантрабандай у БССР. Сярод таварнай наменклатуры хапала як валютных каштоўнасцей, дарагіх рэчаў і нават наркотыкаў, так і рэчаў першай неабходнасці, патрэбных для задавальнення спажывецкага голаду, які панаваў у той час у краіне Саветаў. Аб’ёмы кантрабанды, дзякуючы шэрагу адміністрацыйных і эканамічных мерапрыемстваў, рэалізаваных дзяржавай, у 1930-я гады значна ўступалі перыяду 1920-х. Разам з тым аналіз спраў выявіў той факт, што цалкам кантрабанда як з’ява спынена не была. ▀